

پایان نامه کارشناسی ارشد علوم سیاسی

عنوان:

نقش مردم در آرمانشهر مهدوی

استاد راهنما:

دکتر غلامرضا بهروزک

استاد مشاور:

دکتر سید محمدتقی آل سید غفور

نگارنده:

اعظم دهقانی

پاییز 1387

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تقدیم:

به او که ظهورش آرزوی همه‌ی کسانی است که دل به یاد خدا داده‌اند
به انتظارش سپرده‌اند.

به کسانی که در طول تاریخ همواره در راه اعتلای فرهنگ اسلامی
کوشیدند و حتی جان خود را در این راه نثار کردند.

هم‌چنین به پدر و مادر عزیزم که همواره مرا در آموختن علم و دانش
یاری دادند.

بالاخره تقدیم به همسر و فرزندم فاطمه که با صبر و بردباری خود، مرا
در اتمام این رساله همراهی دادند.

تقدیر و تشکر

در این جا جا دارد از راهنمایی استاد محترم جناب آقای دکتر بهروزلک که مشوق خوبی برای اتمام این تحقیق بودند و مشاوره استاد محترم جناب آقای دکتر آل غفور و نیز از تلاش‌های دیگر عزیزان در یاری رساندن بنده در اتمام این رساله، تشکر نمایم.

هم‌چنین از آقای کارگر که امور خدمات یارانه‌ای این رساله را برعهده داشتند، تقدیر و تشکر می‌نمایم.

چکیده

در این پژوهش، پرسش از نقش مردم در آرمانشهر مهدوی به بحث گذشته می‌شود و در پاسخ، این فرضیه پیشنهادی: مردم با برخورداری از عقلانیت و با مشکلات خویش در آرمانشهر مهدوی می‌توانند با پذیرش و همیاری با امام معصوم(ع) در ایجاد حکومت صالحان نقش داشته باشند؛ ارائه می‌شود. مطالب این پژوهش در قالب طرح تحقیق، سه فصل، نتیجه‌گیری، فهرست منابع و مأخذ تدوین یافته است. در فصل اول با توجه به چارچوب ساختاری — کارکردی و ترکیب آن با نظریه آرمانشهری، آرمانشهر مهدوی را مورد بحث گذاشتیم و کلیاتی را در باب آرمانشهر و در نهایت آرمانشهر مهدوی را مورد کنکاش قرار دادیم. در فصل دوم نقش مردم را در مشروعیت بخشی به آرمانشهر مهدوی در ابعاد مختلف بررسی کردیم؛ چنانچه بعد از طرح نظریات مختلف در باب مشروعیت، مشروعیت نظام سیاسی اسلام و در نهایت مشروعیت نظام مهدوری را مورد پژوهش قرار دادیم و نقش مردم را در آرمانشهر مهدوی با توجه به سه عنصر مقبولیت (پذیرش مردم)، بیعت، و نظارت مردم بر حکومت مورد ارزیابی قرار دادیم.

در فصل سوم نیز به جایگاه احزاب در آرمانشهر مهدوی پرداختیم و در نهایت به این مطلب رسیدیم که در نظام مهدوی، کارکرد احزاب باید در راستای توجه به کرامت و شخصیت انسان و رسیدن به کمال و تعالی معنوی باشد.

فهرست مطالب

1	<u>مقدمه، طرح تحقیق</u>
2	<u>1- بیان مسأله</u>
2	<u>2- علت انتخاب موضوع، اهمیت و فایده‌ی آن</u>
2	<u>3- سابقه پژوهش</u>
2	<u>4- سؤال اصلی پژوهش</u>
3	<u>5- فرضیه پژوهش</u>
3	<u>6- مفاهیم</u>
3	<u>7- سوالات فرعی پژوهش</u>
3	<u>8- پیش فرض‌های پژوهش</u>
3	<u>9- اهداف پژوهش</u>
4	<u>10- روش پژوهش</u>
4	<u>11- روش گردآوری اطلاعات و داده‌ها</u>
4	<u>12- روش تجزیه و تحلیل اطلاعات و داده‌ها</u>
4	<u>13- سازمان‌دهی پژوهش</u>
5	<u>فصل اول، مفاهیم و چارچوب نظری</u>
6	<u>مقدمه</u>
7	<u>بخش اول: مفاهیم</u>
7	<u>1- چیستی آرمانشهر</u>
9	<u>- تاریخچه آرمانشهر</u>

10	جامعه آرمانی فارابی
12	جامعه آرمانی سن سیمون
13	- کارکرد آرمانشهر
14	- جایگاه یوتوپیا یا مدینه فاضله در آرمانشهر مهدوی
16	بخش دوم: ساختار و چارچوب نظری
17	1- مبانی نظری
18	1-2- انسانشناسی
20	1-3- مبنای مشروعیت
21	1-4- غایت حکومت
21	2- ساختار قدرت
21	2-1- حاکم یا رهبر
22	2-2- مردم
23	2-3- شیوهی توزیع قدرت
23	3- کار ویژه‌های سیاسی
24	3-1- کار ویژه‌های فرایندی
25	3-2- کار ویژه‌های سیستمی
26	3-3- کار ویژه‌های سیاست‌گذاری
27	نتیجه‌گیری
		فصل دوم، نقش مردم در مشروعیت نظام مهدوی
		مقدمه
		مفهوم مشروعیت
		الف - تعاریف هنجاری
		ب - مشروعیت غیر هنجاری
		تاریخچه مشروعیت
		نظریه‌های مشروعیت سیاسی
		1- نظریه فرادستی و فرودستی طبیعی
		2- نظریه فرمانروایی نشأت گرفته از خیر و خوبی
		3- نظریه فرمانروایی ماورایی و آسمانی
		4- نظریه فرمانروایی مبتنی بر رضایت
		نظریه‌های مشروعیت در جهان اسلام
		1- نظریه جعل الهی
		2- نظریه مشروعیت زور و غلبه
		3- نظریه تفویض

Error! Bookmark not defined.	ساختار قدرت مهدوی
Error! Bookmark not defined.	ویژگی‌های حکومت امام مهدی (عج)
Error! Bookmark not defined.	1- تکامل نیروی عقل و اندیشه
Error! Bookmark not defined.	2- پیشرفت‌های عظیم علمی
Error! Bookmark not defined.	3- توحید و وحدت جهانی
Error! Bookmark not defined.	4- نفی تمدن جاهلی یا احیای تمدن قرآنی
Error! Bookmark not defined.	- کارویژه‌های آرمانشهر
Error! Bookmark not defined.	1- کارویژه‌های فرابندی
Error! Bookmark not defined.	1-1- تصریح و تألیف منافع
Error! Bookmark not defined.	1-2- وضع قوانین
Error! Bookmark not defined.	1-3- قضاوت و اجرای سیاست‌ها
Error! Bookmark not defined.	2- کارویژه‌های سیستمی
Error! Bookmark not defined.	2-1- جامعه پذیری
Error! Bookmark not defined.	2-2- گزینش کارگزاران
Error! Bookmark not defined.	2-3- ارتباطگیری
Error! Bookmark not defined.	3- کارویژه‌های سیاست‌گذاری
Error! Bookmark not defined.	3-1- استخراج منابع
Error! Bookmark not defined.	3-2- عملکرد توزیع
Error! Bookmark not defined.	3-3- عملکرد تنظیمی
Error! Bookmark not defined.	مبانی مشروعیت سیاسی در اسلام
Error! Bookmark not defined.	1- مبانی معرفتشناسی
Error! Bookmark not defined.	مبانی هستی‌شناسی
Error! Bookmark not defined.	1- اختصاص حاکمیت بر خداوند
Error! Bookmark not defined.	2- نیازمندی به وحی در تنظیمات اجتماعی
Error! Bookmark not defined.	الف - فهم مسیر صحیح زندگی، تابع اعتقاد بر وحی
Error! Bookmark not defined.	ب — احساس آرامش و خوشبختی و تابع اعتقاد به خداوند و تبعیت از وحی
Error! Bookmark not defined.	ج - پیروی از وحی، سامان بخش رفتار فردی و اجتماعی
Error! Bookmark not defined.	3- دنیا و آخرت، گستره‌ی توسعه در نظام الهی
Error! Bookmark not defined.	4- معادگرایی و خودکنترلی
Error! Bookmark not defined.	مبانی انسان‌شناختی
Error! Bookmark not defined.	مشروعیت حکومت آرمانشهر مهدوی
Error! Bookmark not defined.	1- نصب خاص الهی
Error! Bookmark not defined.	2- تعیین پیامبر یا امام قبلی

Error! Bookmark not defined.	3- پذیرش و رضایت مردم
Error! Bookmark not defined.	نقش مردم در مشروعیت آرمانشهر مهدوی
Error! Bookmark not defined.	مشارکت سیاسی
Error! Bookmark not defined.	مکانیزم‌های مشارکت سیاسی در اسلام
Error! Bookmark not defined.	شورا
Error! Bookmark not defined.	پیش‌انگاره‌های حکومت مهدوی
Error! Bookmark not defined.	- نقش مردم در حکومت مهدی
Error! Bookmark not defined.	الف) مقبولیت (پذیرش) مردم
Error! Bookmark not defined.	ب) بیعت
Error! Bookmark not defined.	ج) نظارت مردم بر حکومت
Error! Bookmark not defined.	نتیجه‌گیری
Error! Bookmark not defined.	فصل سوم، جایگاه احزاب و تشکل‌های مردمی
Error! Bookmark not defined.	مقدمه
Error! Bookmark not defined.	1- تعریف حزب
Error! Bookmark not defined.	دیدگاه‌های رایج در مورد خاستگاه احزاب
Error! Bookmark not defined.	1- رویکرد نهادی
Error! Bookmark not defined.	2- رویکرد بحران
Error! Bookmark not defined.	3- رویکرد نوسازی و توسعه سیاسی
Error! Bookmark not defined.	مبانی فقهی حزب
Error! Bookmark not defined.	1- دیدگاه قائل به انسداد
Error! Bookmark not defined.	2- نگرش مثبت
Error! Bookmark not defined.	مؤلفه‌های مقوم احزاب سیاسی
Error! Bookmark not defined.	عرصه‌های مشارکت سیاسی در اسلام
Error! Bookmark not defined.	1- امر به معروف و نهی از منکر
Error! Bookmark not defined.	2- شوری
Error! Bookmark not defined.	کارویژه‌های احزاب سیاسی
Error! Bookmark not defined.	معایب و زیانمندی احزاب
Error! Bookmark not defined.	1- حزب و آزادی افراد
Error! Bookmark not defined.	2- حزب و وحدت ملی
Error! Bookmark not defined.	3- حزب و سیاست‌زدگی
Error! Bookmark not defined.	نتیجه‌گیری
Error! Bookmark not defined.	خاتمه، نتیجه‌گیری
111	فهرست منابع

مقدمه،

طرح تحقیق

1- بیان مسأله

در دنیای امروز مردم سالاری (دموکراسی) فراگیرترین نوع نظام سیاسی به شمار می آید. در این پژوهش بر آنیم تا با بررسی کلیاتی از مردم سالاری، ابعاد این مقوله را مورد بحث و بررسی قرار دهیم. چنانچه بعد از بیان کلیات و مفاهیمی در بحث آرمانشهر مهدوی، به نقش مردم در مشروعیت بخشی به نظام سیاسی مهدوی و در نهایت به جایگاه احزاب و تشکل های مردمی در نظام آرمانشهر مهدوی می پردازیم.

2- علت انتخاب موضوع، اهمیت و فایده ی آن

علاقه شخصی و گرایش به مباحث مهدویت و همچنین احساس نیاز به تحقیق و پژوهش بیشتر در زمینه مهدویت به طور عام و پژوهش در زمینه مردم سالاری دینی در آرمانشهر مهدوی به طور خاص در جهت آشکار کردن مردم به ویژه قشر دانشگاهی و تحصیل کرده، انگیزه ای شد تا موضوع رساله خود را در این راستا انتخاب کنم.

3- سابقه پژوهش

در رابطه با مقوله مهدویت و ابعاد ویژگی های حکومت مهدوی کتب متعددی نگارش شده است از جمله: 1- چشم اندازی به حکومت مهدی از نجم الدین طوسی، 2- دولت مهدی، سیرت مهدی از دلشاد تهرانی، 3- حکومت جهانی مهدی از مکارم شیرازی و امامت و مهدویت از صافی گلپایگانی. اما تاکنون کتاب مستقلی در رابطه با مقوله مردم سالاری این در آرمانشهر مهدوی نگارش شده است.

4- سؤال اصلی پژوهش

جایگاه و نقش مردم در آرمانشهر مهدوی چگونه است؟

5- فرضیه پژوهش

مردم با برخورداری از عقلانیت و با مشارکت خویش در آرمانشهر مهدوی می‌توانند با پذیرش و همیاری با امام معصوم(ع) در ایجاد حکومت صالحان نقش داشته باشند.

6- مفاهیم

مشارکت - آرمانشهر

آرمانشهر: مراد از آن یک جامعه‌ی آرمانی است که در اندیشه شیعی تحقق آن در دوره‌ی آخرالزمان است.

مشارکت: مساعی سازمان یافته شهروندان برای انتخاب رهبران خویش، شرکت مؤثر در فعالیت‌ها و امور اجتماعی و سیاسی و تأثیر گذاشتن بر صورتبندی و هدایت سیاست دولت.

7- سؤالات فرعی پژوهش

- مراد از آرمانشهر مهدوی چیست؟
- نقش مردم در مشروعیت نظام سیاسی مهدوی چیست؟
- جایگاه احزاب و تشکل‌ها و نهادهای مردم در نظام سیاسی مهدوی چیست؟

8- پیش فرض‌های پژوهش

— آرمانشهر مهدوی بر محوریت امام معصوم(ع) بنا می‌شود.

9- اهداف پژوهش

تبیین و بررسی مردم‌سالاری و خصوصاً نقش مردم در آرمانشهر مهدوی در جهت آشنایی هرچه بیشتر علاقه‌مندان به پژوهش در این زمینه به ویژه دانشجویان و دانشگاہیان با توجه به احساس نیاز جامعه به طرح چنین مباحثی.

10- روش پژوهش

نوع روش پژوهش: توصیفی و تحلیلی.

11- روش گردآوری اطلاعات و داده‌ها

کتابخانه‌ای.

12- روش تجزیه و تحلیل اطلاعات و داده‌ها

با بهره‌گیری از الگوی نظام سیاسی کارکردگرایی ساختاری و ترکیب آن با نظریه آرمانشهری.

13- سازمان‌دهی پژوهش

در فصل اول مفهوم آرمانشهر، در قالب و چارچوب نظریه کارکردگرایی — ساختاری و ترکیب آن با نظریه آرمانشهر بیان شده است.
در فصل دوم، نقش مردم در مشروعیت نظام سیاسی مهدوی مورد مطالعه قرار گرفته.
در فصل سوم، اختصاص به جایگاه احزاب و تشکلهای مردمی در نظام سیاسی مهدوی دارد.

فصل اول،

مفاهیم و چارچوب نظری

مقدمه

یکی از مهم‌ترین مفاهیم مطرح شده توسط ادیان الهی و حتی گاهی در ادیان غیرالهی، مفهوم آرمانشهر است که همراه خود نوعی امید و انتظار را به همراه می‌آورد.

این مفهوم، توسط صاحب‌نظران و اندیشمندان از زمان‌های قدیم مورد توجه بوده و پیرامون آن به بحث و نظر پرداخته‌اند. با توجه به اهمیت و نقشی که این مفهوم امروزه در جوامع دارد در بخش اول این فصل به تبیین مفهوم آرمانشهر، تاریخچه آن، کارکرد آن و در نهایت به بررسی آرمانشهر مهدوی می‌پردازیم. و ویژگی‌های کلی این آرمانشهر را با تأکید بر نقش رهبر، مردم و... مورد مطالعه قرار می‌دهیم.

در بخش دوم این فصل نیز چارچوب تحقیق ارائه می‌شود تا براساس آن بتوان مطالب پژوهش را دسته‌بندی کرده و براساس آن نقش مردم در آرمانشهر مهدوی آشکار شود.

لازم به ذکر است که این پژوهش مبتنی بر ترکیبی از نظریه ساختاری - کارکردی و نظریه آرمانشهری و با توضیح شاخص‌های آرمانشهر مهدوی است.

بخش اول: مفاهیم

1- چیستی آرمانشهر

آرمانشهر مدینه فاضله یا یوتوپیا جامعه‌ای است آرمانی، که زندگی مردم در آن‌جا کامل و قرین به رستگاری است. جامعه‌ای است که تصویر آن در افق آرزوی آدمی همواره نمونه خیر برین، زیبایی و کامیابی است. انسان همواره در طول تاریخ در صدد ایجاد جامعه‌ای بوده که در آن خواسته‌هایش را برآورده کند و در آن استعدادهایش را از قوه به فعل در آورد، اما بیان این خواسته و آرزو بر حسب زمان و مکان جلوه‌ها داشته و به مقتضای پیشرفت عقلی و تجربی آدمی و به تناسب شناخت او از جهان پیرامونش رنگ‌ها پذیرفته است.⁽¹⁾ آرمانشهر؛ اراده شکل دادن و تصویر جامعه بر مبنای آرمان اخلاقی مفهومی از عدالت، مفهومی از خوشبختی و مفهومی از کفایت، کارآمدی و مسئولیت است. در آرمانشهر همیشه موضوع بر سر جستجوی بهترین دنیاهاست یا دست کم سعی در یافتن بهترین‌ها، تا تعریفی برای شرایطی پیدا کنند که انسان‌ها می‌توانند در آن شرایط با یکدیگر در صلح و آرامش و خوشبختی زندگی کنند.

آرمانشهر تجسم شهری آرمانی است، که از جمله آرزوهای کهن انسان بوده است، آرزویی کاملاً طبیعی که عمری به درازای عمر آدمی دارد. در واقع با تحقق این آرزو مکانی پیدا شود که مجمع همه خیرها و فضیلت‌هاست و در آن شر و شیطان خبری نیست.

ویژگی‌هایی که برای این مکان برشمرده می‌شود، آن‌چنان شوق‌انگیز است که کمتر کسی هوس رفتن به آن‌جا را نکند و البته بسیاری از اندیشمندان سیاسی سعی بر ایجاد چنین آرمانشهری داشته‌اند و به تعبیری می‌توان تاریخ اندیشه سیاسی را داستان جذاب و برماجرای کوشش برای تأسیس آرمانشهر دانست.⁽²⁾ آرمانشهر در زبان لاتین از (Utopia) گرفته شده است. یوتوپیا واژه‌ای یونانی است که توماس مور آن را ساخته است.⁽³⁾

یوتوپیا از ریشه ou - topos به معنای «هیچستان» (یا به زبان حکیم ایرانی، شهاب‌الدین سهروردی، ناکجا آباد) که کنایه‌ای طنزآمیز از eu-topos «خوبستان» در آن است.⁽⁴⁾

1- حجت ا... اصیل، آرمانشهر در اندیشه ایرانی، چاپ دوم، تهران: نشر نی، 1381، ص 17.

1- امیرموسوی، آرمانشهر دست نیافتنی و آرمانشهر دست یافتنی، نشریه جامعه سالم، شماره 4، ص 43.

2- توماس مور، آرمانشهر (یوتوپیا)، ترجمه داریوش آشوری، نادر افشارنادری، چاپ دوم، تهران: دیبا، 1373، ص 16.

3- همان، ص 19.

نام یوتوپیا، سرانجام از طریق کتاب آرمانشهر (مور) جهانگیر شده و بعدها سر سلسله‌ی آثار بسیاری درباره جامعه آرمانی و ساخت و ساز آن شد.

این اصطلاح تعاریف زیادی دارد گاهی از آن به عنوان تصویری از گذشته دور و بدوی وقتی که انسان ارتباط بیشتری با خدایا خدایان داشت و گاهی هم در بعضی فرهنگ‌های باستان، تصویری از سرزمینی بیگانه بود که ساکنان آن در حکومتی بدون جرم و سختی زندگی می‌کردند. و البته در مقابل گاهی اصطلاح یوتوپیا به یک زمان و مکان کاملی در آینده ارجاع داده می‌شد آن‌جا که باز یافتن یک بهشت گم شده تصویری از سلطنت مسیح و یا ایجاد یک جامعه ایده‌آل توسط خدا بوده است.

مورد ریوتوپییای خود همه‌ی کوشش خود را به کار برد تا به آن جامعه‌ی خیالی سیمایی اصیل ببخشد و این کار را با پرداخت زیاد به جزئیات و حتی گذاشتن نمونه‌ی الفبای یوتوپییایی و نمونه‌ای از شهر ایشان در کتاب، انجام می‌دهد.

یوتوپییایی مور افسانه‌ی بهشت زمینی نیست، بلکه بهانه‌ای است برای خرده‌گیری از جامعه‌ی خویش. جامعه‌ی آرمانی که مورد در پی شرح دادن آن است در جزیره‌ای قرار دارد که پایه گزارش در اصل آن را از یک قاره جدا کرده، نظام و سامانی یکسره عقلی و به قاعده و حساب شده دارد و به همین دلیل از شرور و فسادهای جامعه‌های دیگر در امان است.

مور به دقت نظام سیاسی و راه و روش زندگی اجتماعی و آداب و خوراک و پوشاک و انتقاد و جنگاوری درگیر امورشان را توضیح می‌دهد.⁽⁵⁾

مهم‌ترین وجه جامعه‌ی یوتوپیا کمونیسم آن است، یعنی نبودن مالکیت خصوصی در آن و به همین مناسب کارل کائوستکی مور را پیشرو اندیشه کمونیسم شمرده است.

به هر ترتیب هم زمان با کوشش برای توصیف جامعه‌ای مطلوب و ایده‌آل و یا راه‌های دستیابی به آن، تعریف‌های مختلفی برحسب نظر اندیشمندان از یوتوپیا صورت گرفته است، به طور مثال اچ. جی. ولز در کتاب (یک پوتوپییای مدرن) اینگونه تعریف می‌کند «دنیای مشخص و منطقی‌تر و شایسته‌تر از آن‌چه که مادر آن زندگی می‌کنیم» و یا چد والش مفهوم آرمانشهر را با ظرافت بیشتری شرح داده و می‌گوید:

آرمانشهر جامعه کاملی را پیشنهاد نمی‌کند، بلکه به سادگی جامعه‌ای را بهتر از آن‌چه که ما مشاهده می‌کنیم به تصویر کشیده است و بنابراین این جامعه نباید لزوماً جامعه‌ای کامل و بدون نقص باشد که جامعه‌ای برتر از دنیای واقعی است.⁽⁶⁾

1- همان، ص 21.

2- کیانا مرادخانی، بررسی تاریخچه آرمانشهر، نشریه کتاب ماه (ادبیات و فلسفه)، ش 38، ص 72.

به هر حال هر کس به گونه‌ای به تعریف آرمانشهر پرداخته، بعضی آن را منطبق بر کمال معنوی انسان وعده ای آن را در آزادی و خوشبختی مادی می‌دانند اما باید گفت: آرمانشهر، محصول تفکر انسان ناخرسند از وضعیت روزگار و در واقع تجلی آرزوی نرسیده است.

در واقع هر یک از متفکران نیز به گوشه‌ای از ابعاد آرمانشهر پرداخته‌اند، افلاطون، هدف را رسیدن به سعادت دانسته و فارابی نیز مدینه فاضله‌ای را در نظر دارد که هدف نهایی اجتماع در آن تعاون در اموری است که به سعادت انسان منجر می‌شود.⁽⁷⁾

- تاریخچه آرمانشهر

در ارتباط با تاریخچه آرمانشهر باید گفت که بشر در طول تاریخ و همراه با تحولات فکری خود، در ضمن دیدن ظلم‌ها و ستم‌ها و بی‌عدالتی‌های اطراف خود، همیشه در صدد ایجاد دنیای ایده‌آل و آرمانی بوده که خود را تسکین دهد و همیشه به ایجاد مدینه‌ای مطلوب و آرمانی برای بهتر زیستن اندیشیده است.

کهن‌ترین افسانه شناخته شده درباره بهشت این جهانی «پهلوان نامه گیل گمش» در افسانه‌های سومری و بابلی است، زمانی که گیل گمش برای فرار از دلهره ترس و مرگ، سفر پر خطری را برای رسیدن به بهشت دیلمون آغاز کرد. در هر حال، تاریخ و سرگذشت ملت‌ها، سرشار از افسانه‌هایی است که از این بهشت گمشده سخن می‌گویند و می‌توان آرمانشهر را در اسطوره‌های کهن مناطق مختلف به شکل‌های متعددی پیدا کرد، اما این‌که الگوی آرمانشهر ابتدا توسط چه کسی ساخته و پرداخته شده است را می‌توان در آثار یونان قدیم جستجو کرد، هر چند که در طول تاریخ اندیشمندان و فیلسوفان زیادی برای ایجاد آرمانشهر به دنبال الگوی حکومتی مناسب بوده‌اند، اما همه منتقدین عقیده دارند که اولین نویسنده آرمانشهری افلاطون است که کتاب جمهوری او الگوی اولیه دیگر کارهای آرمانشهری و حتی ضد آرمانشهری است.

جامعه در دنیای آرمانشهری افلاطون به سه طبقه اجتماعی تقسیم می‌شود و آنانی که متعلق به هر یک از این طبقات هستند به گونه‌ای خاص تربیت می‌شوند تا برای وظائف آینده‌شان آمادگی پیدا کنند.⁽⁸⁾

او در کتاب خود همه حکومت‌ها را فاسد دیده و به دنبال زمینه‌سازی جامعه عادل است، در نظر او نوع بشر هرگز از رنج و محنت نجات نخواهد یافت، مگر آنگاه که فلاسفه حقیقی زمامدار امور سیاسی گردند (حکومت شاه فیلسوف) او کمال مطلوب را از نظر فردی، در عدل و از نظر اجتماعی در حکومت فلاسفه می‌داند هر چند که ایجاد چنین حکومتی را ممکن نمی‌داند.⁽⁹⁾

3- حجت ا... اصیل، پیشین، ص 87.

1- کیانا مرادخانی، پیشین، صص 73-74.

1- همان، ص 79.

در نظر او شهر کمال شهر اشرافی (آریستوکرات) است و دولت اشرافی بهترین دولتهاست و در عین حال، او حکومت فرزندانگان که نیرومندترین مغزها و مهربانترین قلبها را دارند توصیه می‌کند، در نظر او هر فکر و عقیده‌ای باید اساس منطقی داشته باشد، علاوه بر این تنها رمز موفقیت، سیستم تحصیلات است که از این طریق هر کس ممکن است فیلسوف شود.⁽¹⁰⁾

قرنها بعد از افلاطون سنت اگوستین، (352-430م). فیلسوف الهی مسیحی و از بزرگترین آباء کلیسا، مدینه فاضله خود را در کتاب «شهر خدا» ترسیم کرد.

او مدت سیزده سال به طرح و شرح شهر ایده‌آلی خود پرداخت. او مشیت الهی را مبنای شهر خدا دانسته که به زعم او مدینه فاضله است در مقابل شهر خاکی و مدینه این جهانی که گناه آلود است و تنها دولتی وصف عدالت خواهی و عدالت پروری به خود می‌گیرد که در خدمت خداوند باشد و در این میان تمامی امور از تاریخ گرفته تا اعمال نیک و بد و سرنوشت انسانها از رهگذر اراده و مشیت الهی صورت می‌گیرد.⁽¹¹⁾

اگوستین، صلح و عدالت خواهی را دو ویژگی مدینه فاضله خود می‌داند که تحقق آن جز با این دو مسیر نیست و چنین مدینه‌ای را در آسمانها سراغ می‌دهد و شاید منظور او از شهر خدا، همان بهشت موعود ادیان الهی است، چون انسانها را به دو دسته تقسیم می‌کند، قابیلی و شرور، هابیلی و نیکوکار که دسته اول را در خور زندگی بی‌دوام و رنج آور دنیوی و گروه دوم را کسانی که موقتاً به زندگی در دنیا پرداخته و سرانجام به بهشت می‌روند می‌داند.⁽¹²⁾

جامعه آرمانی فارابی

بعد از اگوستین به فارابی اندیشمند مسلمان می‌پردازیم.

ابونصر محمد فارابی، فیلسوف و حکیم بزرگ مسلمان در قرن 3 و 4 هجری می‌زیسته است، او نخستین فیلسوفی است که آرای سیاسی شیعه را در کتابها و رساله‌هایش مدون ساخت. برای شناخت هرچه بیشتر آرمانشهر فارابی، باید مدینه فاضله و ویژگی‌های آن را دریافت. در نظر فارابی انسان موجودی است که هم به خاطر ضرورت حیات و هم به خاطر میل به کمالات مطلوب، به حد نیست فراخوانده می‌شود.⁽¹³⁾

2- علی اصغر عین القضاء، مدینه فاضله اسلامی یا آرمانشهر انسانی، روزنامه انتخاب، 79/4/6.

3- ناصر صادقی، از افلاطون تا تافلر، نشریه آزما، ش 5، ص 15.

4- مایکل فاستر، خداوندان اندیشه سیاسی، ترجمه جواد شیخ الاسلامی، تهران: امیرکبیر، 1358، ص 139.

1- محمد بن طرخان، سیاست المدینه، ص 73.

مدینه فاضله مدینه‌ای است که هدف نهایی اجتماع در آن تعاون در اموری است که سبب دستیابی به سعادت انسان‌ها می‌شود.⁽¹⁴⁾

در آرمانشهر فارابی، اجتماع فاضله به بدن تام الاعضای انسانی تشبیه شده است و همان‌طور که هر کدام از اعضای بدن کار خاصی را انجام می‌دهند در آرمانشهر فارابی نیز این‌گونه است. یعنی هرچند فرد اجتماع وظیفه خاص خویش را انجام می‌دهد و همین‌طور هر صف و طبقه، اما افراد در مجموعه شهر یک غایت و هدف را دنبال می‌کنند و در یک نظم کلی‌تر و گسترده‌تر و دقیق‌تر قرار می‌گیرند.

هدف و غایت شهر آرمانی را فارابی، رسیدن به سعادت می‌داند. سعادت خیر مطلق است و خیر آن چیزی است که به وجهی در رسیدن انسان به خوشبختی سودمند افتد و هدف از آفرینش انسان رسیدن به سعادت است، در این میان نیاز به رهبر و مرشد ضرورت می‌یابد.⁽¹⁵⁾

فارابی معتقد است همان‌طور که قلب بر تمام اعضا دیگر جسم ریاست دارد در مدینه فاضله نیز ریاست و زعامت خاص فردی است که به درجات هه خادم او هستند. ریاست رئیس امر تشریفاتی و اتفاقی نیست بلکه هم باید فطرتاً و بالطبع آماده باشند و هم هیأت و ملکات خاص مربوط به ریاست را کسب کرده باشد که همان اتصال بر عقل فعال است.⁽¹⁶⁾

در نظام آرمانی فارابی، همه‌ی اراده‌ها و غایت‌ها به اراده و غایت رئیس منتهی می‌شود. او رئیس اول جامعه را پیامبر می‌داند که اتصال به عقل فعال دارد و در غیاب او کسی که به شیوه و منش او عمل کند. نظام سیاسی مورد نظر فارابی، در دل نظام بزرگ آفرینش می‌گنجد و یک شهر تحمل آن را ندارد.

در نظر او مدینه فاضله مدینه‌ای است که هدف غایی اجتماع در آن تعاون در اموری است که سبب دستیابی به سعادت انسان‌ها می‌شود. در واقع در نظر فارابی هرچند افراد جامعه وظیفه خاص خویش را انجام می‌دهند اما افراد در مجموعه شهر یک غایت و هدف را دنبال می‌کنند و در یک نظام حکمی‌تر قرار می‌گیرند و در این آرمانشهر یا همه مردم در آسایش و سعادتند و یا همه نصیبی از سختی دارند و بدین‌گونه او عدالت را نیز در آرمانشهر خود می‌گنجانند.⁽¹⁷⁾

بعد از بیان نظر اندیشمندان در مورد مفهوم آرمانشهر باید به توماس مور (خالق مفهوم یوتوپیا) چهره بزرگ دوران رنسانس انگلیس و از سیاستمداران کاتولیک مذهب پرداخت.

2- همان، ص 113.

3- حجت ا... اصیل، پیشین، 146.

1- ناصر صادقی، پیشین، ص 15.

2- غلامحسین احمدی، بررسی آرمانشهر دینی و آرمانشهر حکیم فارابی، روزنامه کیهان، 80/1/30.

او در کتاب خود (یوتوپیا) بعد از انتقاد پرشور از اوضاع اقتصادی و اجتماعی اروپا، شهری را مطرح نمود که مفاهیم آن با تمدن اروپایی پیوند عمیقی داشت.

علاوه بر توماس مور، اندیشمندان دیگری نیز با توجه به اوضاع جامعه و برداشتهای خود به ایجاد آرمانشهر یا یوتوپیا دست زده‌اند، توماس کامپانلا نمونه بارز یک نظریه پرداز آرمانشهر است. او نخستین کسی بود که کوشید عقاید خود را به اجرا در آورد، در نظر او اصلاح جسم انسان‌ها برای پرهیز از پیدایش آدم‌های شرور اهمیت بسیار دارد و بر این اساس تلاش‌ها باید متوجه تولید مثل از زاویه مصلحت جمع باشد.⁽¹⁸⁾

نوع دیگر آرمانشهر را در اثر بلامی می‌توان جستجو کرد. (سازمان اجتماعی کار)

اثر بلامی دومین کتاب از مؤثرترین کتاب‌های قرن پیش، پس از کتاب سرمایه‌ی (کاپیتال) مارکس بوده است.⁽¹⁹⁾ این اثر از لحاظ ایدئولوژیکی عمیقاً نشان از نوعی سوسیالیسم اصلاح‌گرا دارد.

بلامی سازمان‌دهی کار را، محور اصلی جامعه می‌داند و برای دولت نقشی جز بر آوردن نیازهای افراد نمی‌داند.⁽²⁰⁾

جامعه آرمانی سن سیمون

«آرمانشهر، بهشتی است که باید در آن کار کرد، بنیان آرمانشهر با نشان دادن این که در آن‌جا کار، دیگر کیفری محسوب نمی‌شود بلکه از لذتی واقعی و خوشبختی همگانی است این تناقض را حل می‌کنند».⁽²¹⁾

و لذا سن سیمون در اثرش، به نام «شرعیات صنعتگران»، در پی نشان دادن این مسأله است که صنعتگر، کسی که تجسم حاکمیت انسان بر اشیاء است باید قدرت سیاسی را در دست داشته باشد.

باید خاطر نشان ساخت که تا قبل از قرن 18 پرسش از آرمانشهر پیرامون این مسأله بود که آیا کمال دست یافتنی و تحقق پذیر است یا نه؟ و بعد از این قرن این امکان متحمل شد و این پرسش پیش آمد که آیا زندگی در آرمانشهر برای انسان‌ها تحمیل پذیر است یا نه؟

در این میان بهشت امیل زولا، تکمیل آرمان‌گرایی قرن نوزدهم است که بنای رؤیای بهشت زمینی توسط انسان است و تمامی شرایط «جامعه رضایت کامل» را در آن می‌توان دید، در این جامعه خوشبختی فرد عامل خوشبختی همگان است، انسانیت به اوج خود می‌رسد و عواطف به صورت فضایل اجتماعی در می‌آیند.⁽²²⁾

3- فردریک روویول، آرمانشهر در تاریخ اندیشه غرب، ترجمه عباس باقری، تهران: نشر نی، 1385، ص 111.

1- همان، ص 123.

2- همان، ص 124.

3- همان، ص 163.

4- فردریک روویون، پیشین، ص 234.

لازم به ذکر است، در قرون اخیر گونه‌ای از تفکر آرمانشهری سکولار به نام مارکسیسم رواج یافت. آرمانشهری که نتیجه حاصل از آن یک جامعه آزاد از طبقات و مذهب است. مفهومی که توسط سیاست مدارانی چون لنین، استالین و رهبران چین و کره مورد بهره‌برداری قرار گرفت و بدین صورت سیاست‌های مارکس به سمت نوعی یوتوپیایی شدن حرکت کرد و بعدها کمونیسم و سوسیالیسم شکل‌های مختلفی به خود گرفت.⁽²³⁾

- کارکرد آرمانشهر

انسان‌ها همواره با مشاهده وضع نامناسب جوامع انسانی و بروز ظلم‌ها و بی‌عدالتی‌ها و دشمنی‌ها، به دنبال تأسیس یک نظام آرمانی خود بوده‌اند تا بتوانند در آنجا آرمان‌های متعالی و انسانی خود را در آنجا به تحقق برسانند.

این اندیشه، پناهگاه خوبی را هم برای بشر فراهم آورده تا او را از مشکلات زندگانی نجات دهد و در پرتو تسکین دهنده‌ی این دنیای معقول و عامل که همواره ذهن او را به عنوان دنیایی آزار و فارغ از هرگونه هراس به خود معطوف داشته با امنیت بیاساید.⁽²⁴⁾

در این میان، طراح آرمانشهر می‌خواهد تصویر جامعه‌ای کامل عرضه کند که در آن سعادت انسان تأمین می‌شود. اما انسان اجتماعی است و از تأثیر اجتماع و معیارها و هنجارهای رایج آن بر کنار نیست. آرمانشهرها بازتاب شرایط عینی جامعه‌اند و نویسنده با طرح آرمانشهر بدین وسیله می‌کوشد با طرحی آرمانی وضع موجود را نفی و ارزش‌های آن را انکار کند.

چنانچه به طور مثال، توماس مور کتاب خود را تحت تأثیر جریان‌های نوزایی و اوضاع خاص انگلستان می‌نویسد و از حوادث روزگار تأثیر می‌گیرد و در اثرش حاکمیت خصوصی و انحصارطلبی و قوانین ستمگر و قدرت نظام را محکوم می‌کند.

به هر حال، بشر در طول زندگی همواره با پستی و بلندی‌هایی مواجه بوده است و در طی این مسیر تلاش کرده تا ایدئولوژی کامل‌تری پیدا کند تا به او قدرت مقاومت و بقا بدهد. در این میان ممکن است ملتی که بعد از شکوه و بزرگی دچار سقوط گردیده با یاد آوردن عصری که زندگی قرین سعادت داشته، خود را تسکین دهد و یا جامعه‌ای را که فراهم کننده آرزوهایش است، در ذهن و اندیشه بسازد تا بتواند وضع ناخوشایند خود را نفی کند.

1- Encyclopedia...., p.161.

2- مرادخانی، پیشین، ص 72.

- جایگاه یوتوپیا یا مدینه فاضله در آرمانشهر مهدوی

یکی از مهم‌ترین مباحثی که همواره در دین اسلام مطرح گشته است، مسأله آخرالزمان ظهور منجی موعود و تشکیل حکومت آرمانی در آن زمان است.

در حوزه تفکر اسلامی، هنگامی که از گرایش آرمانی سخن می‌رود، تشیع مقامی ویژه می‌یابد، زیرا چنین گرایشی به مفهوم امید به آینده‌ای درخشان توأم با عدالت اجتماعی در جوهر اعتقادات شیعه نهفته است. اشتراکات زیادی بین شیعه و سنی در مسأله ظهور و ظهور امام دوازدهم وجود دارد و تفاوت چندانی بین آن‌ها وجود ندارد و تنها تفاوتی که وجود دارد این است که شیعیان، این منجی را امام دوازدهم به نام محمد بن حسن عسکری (ع) و متولد به سال 255 هجری می‌دانند و معتقدند که خداوند عمر او را هم‌چون خضر طولانی نموده و او اکنون زنده و غایب است، تا خداوند هر زمان اراده فرماید ظهور کند، در حالیکه غالب دانشمندان اهل سنت می‌گویند او هنوز متولد نشده و غایب نیست. بلکه به زودی متولد خواهد شد و به آن‌چه پیامبر (ص) بشارت داده جامعه عمل می‌پوشاند و عده کمی از آنان با نظر شیعه در مورد ولادت و غیبت هم عقیده‌اند.⁽²⁵⁾

در مکتب جامع اسلام، نه تنها فقط جزئیات تشکیل مدینه فاضله و مفاد قانونی و اجرایی و قضایی آن ذکر شده، بلکه هویت کامل مجری توانایی این طرح نیز مشخص گردیده است. مهمتر این‌که ضمانت موفقیت او در مرحله عمل هم تأیید شده و از الطاف الهی در این راستا بهره‌مند خواهد بود. شاید کمتر موضوعی در دین اسلام به اندازه امامت و ولایت، در کلیت آن مورد بررسی قرار گرفته باشد و کمتر امامی به اندازه امام مهدی (عج) مورد بحث واقع شده باشد.

مدینه فاضله‌ای که قائم (عج) بر پا می‌کند — طبق روایات — در آخرالزمان است یعنی پس از آنکه مدعیان صلاح و اصلاح از میان گروه‌های مختلف بشری و صاحبان رأی و طرح و سیاست، میدان عمل پیدا کرده باشند.⁽²⁶⁾

از این رو در حدیث می‌خوانیم:

«دولت او آخرین و بهترین دولت‌هاست، پس از همه حکومت‌ها می‌آید، هیچ خاندانی نمی‌ماند که حکومتی بر آن مقرر شده باشد. مگر این که بیش از او به حکمرانی می‌رسد، تا پس از دیدن حکمرانی حضرتش، نگوید اگر ما هم به قدرت می‌رسیدیم به همین روش عمل می‌کردیم و این است معنای کلام الهی که فرموده (عاقبت از آن پرهیزگاران است)».⁽²⁷⁾

1- علی کورانی، عصر ظهور، ترجمه عباس جلالی، تهران: سازمان تبلیغات اسلامی، 1378، ص 291.

1- محمدحسن مکارم، مدینه فاضله در متون اسلامی، قم: انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی، 1377، ص 251.

2- لطف ... صافی گلپایگانی، امامت و مهدویت، قم: مؤسسه انتشارات حضرت معصومه (س)، 1378، ص 398.

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به دانشگاه باقرالعلوم علیه السلام می باشد

فلذا (مدینه فاضله موعود) اسلام که در قرآن و روایات وعده تحقق آن داده شده، غیر از این مدینه‌های فاضله‌ای است که دیگران مطرح کرده‌اند.

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به دانشگاه باقرالعلوم علیه السلام می باشد

بخش دوم: ساختار و چارچوب نظری

در این بخش، به بیان چارچوب پایان‌نامه می‌پردازیم. در این پژوهش محور مطالب براساس ترکیبی از الگوی آرمانشهری با کارکردگرایی، ساختاری است. تا براساس آن ساختارها و کارکردهای موجود در نظام سیاسی را مورد بررسی قرار دهیم و براساس آن ساختارها و کارکردهای آرمانشهر مهدوی و در نهایت نقش مردم را مورد بررسی قرار می‌دهیم.

در این رویکرد، محور نظام سیاسی است و در حقیقت تبیین رویکرد ساختاری، کارکردی بدون به کارگیری مفاهیم نظام سیاسی ناممکن است. این رویکرد با نام متفکرانی چون پارسونز، آلموند و ریگز همراه است و مرکز ثقل این رویکرد، نظام سیاسی و کارکردهای آن است. پیرامون این رهیافت می‌توان گفت هر نظام سیاسی، مجموعه‌ای از کنش‌های متقابل است که از طریق آن ارزش‌ها، خدمات و کالاها بر حسب قدرت معتبر برای همه بخش‌های جامعه سهم‌بندی می‌شود.⁽²⁸⁾

نظام‌های سیاسی در حقیقت، جامع‌ترین وسیله دستیابی به هدف‌های جمعی هستند که ابزار قهری مشروع را در اختیار دارند و نظام سیاسی مانند هر نظام دیگر برای انجام فعالیت‌های خود دارای ساختارهایی است، که هر یک از این ساختارها کارکرد خاص خود را در کنار وظایف دیگری که به نوبه خود، نظام سیاسی را قادر به تنظیم و اجرای هدف‌هایش می‌کند، انجام می‌دهد. رابطه میان ساختارها و کارکردها برای بررسی عملکرد نهایی نیز مهم است.⁽²⁹⁾ در رابطه با نظام سیاسی می‌توان گفت که مجموعه‌ای به هم پیوسته از فعالیت‌های سیاسی است که شمار بزرگی از کارگزاران و با هدف خاصی آن را تعهد کرده و انجام داده‌اند و همان سیستم سیاسی است که البته از عناصری همبسته تشکیل شده است و نهادها و گروه‌های معینی را شامل می‌شود که این ویژگی را عناصر ساختاری یا در کل ساختار نظام سیاسی می‌نامند و در مقابل نوع روابط تعریف شده بین ساختارهای موجود در درون نظام سیاسی اسلام را کارکردهای همان ساختار یا به طور خلاصه کار ویژه‌های نظام سیاسی می‌نامند.⁽³⁰⁾

در عین حال آن چه که در درون نظام سیاسی وجود دارد در آرمانشهری مهدوی نیز دنبال می‌شود، چنان چه در این پژوهش ما به دنبال ساختارها و کارکردهای نظام سیاسی مهدوی با ارائه الگوی آرمانشهری و الگوی

1- گابریل آلموند، ... سیاست تطبیقی، ترجمه علیرضا طیب، چاپ سوم، تهران: مرکز آموزش مدیریت دولتی، 1381، ص 18.

2- همان، ص 19.

1- داوود فیرحی، پیشین، ص 15.

کارکردگرایی ساختاری هستیم. که بر این اساس ترکیب از الگوی پارسونزی نظریه‌ی آرمانشهر مهدوی استفاده می‌کنیم که مطالب در سه بخش دنبال می‌شود. در ابتدا، آنچه که به عنوان مبانی نظری در درون این الگو مورد بررسی قرار می‌گیرد عبارت است از مباحث انسان‌شناسی، مبانی مشروعیت، غایت حکومت و نگاهی که به سیاست وجود دارد.

در بخش دوم ساختار قدرت را مورد توجه قرار می‌دهیم چنان‌که مردم بدنه اصلی نظام سیاسی یا آرمانشهر مهدوی دارای چه نقشی هستند و بعد شیوه‌ی توزیع قدرت و مهم‌تر از همه نقش حاکم یا حاکمان که در نظام سیاسی و نظام آرمانشهری شکل‌های مختلفی به خود می‌گیرد. و در نهایت با توجه به نظریه کارکردگرایی به توضیح کارکردهای مردم و رهبری می‌پردازیم.

1- مبانی نظری

رویکردهای گوناگون، انتظارات گوناگونی از سیاست دارند به طور مثال؛ رویکرد کلاسیک سیاست را به منظور دستیابی افراد جامعه به فضیلت در نظر دارد، در حالی که نگاه سیاست در دوره مدرن برای کسب آزادی است و نگرش‌های پست مدرن نیز، قدرت و رابطه قدرت را مورد توجه قرار می‌دهد و از این منظر همواره سیاست معطوف به قدرت است و قدرت همه‌جا وجود دارد و تعیین کننده است.⁽³¹⁾ در عین حال سیاست و توجهی که به آن صورت می‌گیرد، یکی از مهم‌ترین مباحثی است که در مبانی نظری مورد توجه قرار می‌گیرد. گاه به دلایل سیاسی، منکر شمولیت سیاست می‌شوند. از این رو طبیعی است که مطالعه سیاست، مطالعه حکومت را نیز به منزله یکی از مهم‌ترین جنبه‌های خود شامل می‌گردد و در این میان اگر بخواهیم حکومت را به بحث و بررسی گذاریم، این امر خارج از چارچوب مقایسه‌ای امکان‌پذیر نیست.⁽³²⁾ بنابراین در تفکر اسلامی، مفهوم سیاست دقیق‌تر از دیگر نگرش‌های غایت‌گرایانه و فضیلت‌گرایانه است و در مباحث مهدودیت ماهیت سیاست و جهت‌گیری‌ها، بر اساس راهبرد فضیلت و سیاست صورت می‌گیرد.⁽³³⁾ از این رو سیاست، ابزاری برای خدمت به اهداف دینی است. سیاست، مدیریت جامعه اسلامی برای رسیدن به این هدف است و طبیعی است که در جامعه عدل مهدوی نیز چنین فضیلت‌گرایی در اوج خود خواهد بود.⁽³⁴⁾

1- غلامرضا بهروزلک، سیاست و مهدودیت، قم: حکمت رویش، 1384، ص 20.

2- ژان بلاترل، حکومت مقایسه‌ای، ترجمه علی مرشدی‌زاد، تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی، 1387، ص 22.

3- غلامرضا بهروزلک، پیشین، ص 23.

4- غلامرضا بهروزلک، الگوی توسعه سیاسی در عدالت مهدوی، نظریه انتظار، بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود.

1-2. انسان‌شناسی

انسان‌شناسی و نگاهی که به انسان وجود دارد از دیگر مباحث مهم در مبانی نظری است که باعث تفاوت در شیوه حکومت‌داری می‌گردد، این‌که نگاه حاکمان به انسان چگونه است و افراد چه انتظاری دارند همگی عاملی است در جهت تعیین قوانین و شیوه‌های تشویق و تنبیه که در جامعه به کار برده می‌شود. چنان‌که اگر نگاهی که به انسان داریم از نوع نگاهی باشد که انسان را دارای فطرتی پاک بدانیم و بر اساس آن برای او سیاست و قوانین وضع کنیم، با نگاهی که او را به درازای فطرتی ناپاک بدانیم فرق می‌کند.

چنان‌چه در طول تاریخ، این اصل حاکم بوده است و دانشمندان و نظریه‌پردازان مختلف از ارسطو، هابز و دیگر اندیشمندان بر اساس نوع نگرش و نگاهی که به انسان داشته‌اند نظریات خود را در مورد جامعه و شیوه‌های مختلف حکومت تدوین کرده‌اند.

یکی از مهم‌ترین مباحث انسان‌شناسی، سرشت انسان و هدف این است که انسان دارای سرشت و طبیعتی مخصوص به خود است که اولین ویژگی چنین انسانی خصلت فراحیوانی بودن اوست. چنان‌که گرایش‌ها و بینش‌های انسان یا به طور کل در حیوانات نیست و یا در سایر حیوانات وجود ندارد. دومین ویژگی طبیعت مشترک انسان، غیر اکتسابی بودن آن است که تحت تعلیم و تربیت نیست، و سومین ویژگی عناصر طبیعت مشترک انسان، زوال ناپذیر آنهاست. در میان طبیعت مشترک انسان‌ها و عناصر آن چیزی که بیشتر مورد تأکید اسلام و قرآن است مسأله فطرت الهی است که در آیات قرآن نیز مورد توجه قرار گرفته است. این معلومات فطری از راه حس و تجربه ظهور می‌کند و در انسان متبلور می‌شود.⁽³⁵⁾

قرآن مجید، طبیعت انسان را مشتمل بر مجموعه‌ای از بینش‌ها، گرایش‌ها و توانش‌ها می‌داند که بسیاری از آنها جهت‌گیری خاصی ندارد، هر چند پاره‌ای از آنها مانند فطرت خداجویی، خدانشناسی و خداپرستی به سوی ذات اقدس الهی جهت‌گیری دارد.

لازم به ذکر است که فرستادن پیامبران الهی، نزول کتاب‌های آسمانی، لزوم اجرای دستورهای خداوند و برقراری حکومت دینی، همه در راستای فعال ساختن انسان و استفاده برنامه‌ریزی شده از مجموعه عناصر طبیعت مشترک اعم از جهت‌دار و بی‌جهت و سایر عوامل است و شرور انسانی، معلول برخورد غفلت‌آمیز و منفعلانه و خیر و نیکی‌های انسان برخاسته از برخورد فعالانه و آگاهانه تحت تعالیم اخلاقی و دینی است.⁽³⁶⁾

1- محمد حکیمی، عصر زندگی، قم: بوستان کتاب، 1374، ص 205.

2- محمود رجبی، انسان‌شناسی، قم: مؤسسه امام خمینی (ره)، 1380، ص 131.

این امر روشن است که جزء اصلی در تشکیل اجتماع صالح انسانی، انسان است و بر این اساس انسان محور اصلی برنامه‌ریزی‌ها، قوانین، علوم و دیگر مسایل بشری است از این رو ساختن انسان و پرورش و رشد انسانیت انسان و تربیت اصولی افراد انسانی مقدمه تشکیل هر نظام صالح انسانی است.⁽³⁷⁾ بنابراین، در جامعه آرمانی مهدوی انسان در ابعاد مختلف نمایان می‌شود و جلوه مهمی پیدا می‌کند: که در ابعاد ذیل قابل بررسی است.

1- ارتباط انسان با خدای متعال: در نظام سیاسی مهدوی، این انگاره در رأس برنامه‌های و سیاست‌ها قرار دارد و همه فعالیت‌ها و کار ویژه‌های دولت در جهت توحید، عبودیت و عبادت سامان می‌یابد. در این راستا، اخلاق و رفتارهای مردم تغییر و آموزه‌های مذهبی، اخلاقی و عرفانی گسترش و حاکمیت می‌یابد. تربیت دینی، تهذیب و تزکیه نفوس دین‌مداری و ایمان با عث تقرب به خدا و رسیدن به کمال نهایی (معرفت و وصال الهی) می‌شود.

2- ارتباط فرد با خود: انسان در جامعه آرمانی مهدوی به کرامت و شخصیت و ارزش واقعی خود پی خواهد برد و به شناختی درست از خود و استعدادهایش و شایستگی‌هایش برای رسیدن به مقام خلیفه الهی دست خواهد یافت. دانش، خرد و اندیشه او متعالی و رفتار و کردار و گفتارش اخلاقی و متکامل خواهد بود. نتیجه این معرفت و دانش شناخت هرچه بیشتر خداوند و درک وظایف، مسئولیت‌ها و تکالیف دینی، اخلاقی و سیاسی خود است.

3- ارتباط انسان با طبیعت: در عصر زندگی، انسان رابطه‌ای سالم و متعادل با طبیعت خواهد داشت یعنی هم از تمامی مواهب، نعمت‌ها و گنج‌های سرشار آن استفاده کرده و به زندگی خود سر و سامان خواهد داد و هم از اسراف تبذیر، آسودگی محیط زیست دوری خواهد کرد. و سعی می‌کند طبیعت را پلی برای شناخت و تقرب به خداوند قرار دهد.

4- ارتباط انسان با انسان‌های دیگر: در جامعه موعود جهانی انسان روابطی دوستانه بر اساس دو اصل عدالت و احسان با هم خواهند داشت.

نهاد خانواده رکن مهم تربیت و پرورش اخلاقی، نهاد (اقتصادی) رکن توسعه و عمران و نهاد سیاست (دولت) عامل ایجاد عدالت و معنویت و نهاد (فرهنگ و دانش) موجب تعالی و شکوفایی جامعه خواهند بود.

1-3- مبنای مشروعیت

مشروعیت از جمله پایه‌های اساس یک حکومت است. مشروعیت یک نظام سیاسی ارزشمندی آن است، به این معنی که آن نظام مبین اراده عمومی است. چنین نظام سیاسی، دارای حق حکمرانی و توقع دارد که مردم از قوانین و مقرراتش اطاعت کنند. مشروعیت متضمن توانایی نظام سیاسی در ایجاد و حفظ این اعتقاد است که نهادهای سیاسی موجود مناسب‌ترین نهادها برای جامعه هستند.⁽³⁸⁾

بنابراین مشروعیت، با دو رکن مهم از نظام حکومتی سر و کار دارد: نخست با حاکم و این‌که چرا و به چه دلیل مردم باید از فرمان‌ها و دستورهای حاکم اطاعت کنند و بر چه اساسی باید فلان حاکم، حکمرانی کند و رکن دوم، نظام حکومتی است. و این‌که چرا مثلاً حکومت دموکراسی، لیبرالیستی و... باید تحقق یابد.

بر اساس اندیشه شیعه، حاکمیت حاکم هنگامی مشروع خواهد بود که ریشه در رضایت و خواست خداوند سبحان داشته باشد و بر خلاف آنچه که در حکومت‌ها دیگر جریان دارد و حاکم مشروعیت خود را از خدا گرفته و این مقبولیت حاکم است که با انتخاب و پذیرش مردم به دست می‌آید.

پس در بینش اسلامی منشأ حق حاکمیت، خداوند است و آنچه به قدرت حاکم مشروعیت می‌بخشد انتساب وی به خداوند است، عاملی که به موجب آن اطاعت شهروندان عقلانی می‌گرداند زیرا به باور آنان خداوند است که به آدمیان دستور اطاعت از پیامبر اکرم (ص) و ائمه اطهار را داده است: «اطیعوا الله و اطیعوا الرسول و اولی الامر منکم».⁽³⁹⁾ خدا را اطاعت کنید و پیامبر و اولیای امر خود را نیز اطاعت کنید. به اعتقاد شیعیان در عصر غیبت هم اطاعت از حاکم اسلامی که در حاکمیت فقیه متبلور می‌گردد ناشی از اوامر معصومان است.

برای تشکیل حکومت اسلامی، ابتدا حاکم مشروعیت خود را از جانب خدا دریافت می‌کند و بعد از این در صورتی که مورد قبول مردم واقع شد، دست به تشکیل حکومت می‌زند و البته این دو امر بدون یکدیگر تحقق حکومت اسلامی را غیر ممکن می‌سازد.⁽⁴⁰⁾ چنان‌که به باور همه شیعیان پس از رحلت پیامبر (ص) حضرت علی (ع) تنها فردی بود که صلاحیت و مشروعیت حاکمیت را داشت، اما تا زمانی که از طرف مردم مورد قبول قرار گرفت، دست به تشکیل حکومت نزد، هر چند که از مشروعیت برخوردار بودند. در آرمانشهر مهدوی نیز، انتصاب از جانب خداست و حق تعیین حاکم از آن اوست و این حاکم و مدیر جامعه جهانی، کسی جز حضرت مهدی (عج) نیست. حکومت مهدوی نیز مشروعیت الهی دارد و در واقع حضرت مهدی (عج) حجت خدا بر

1- وینست آندرو، نظریه دولت، ترجمه حسین بشیریه، تهران: نشر نی، [بی‌تا]، صص 67-68.

2- نساء / 59.

1- علی اصغر نصرتی، نظام سیاسی اسلام، قم: هاجر، 1385، ص 265.

روی زمین است، ایشان با خواست قلبی مردم قیام کرده و دست به تأسیس حکومت می‌زند و در این زمان مشروعیت الهی و مردمی همزمان به ظهور رسیده پایه‌های حکومت را تحکیم می‌بخشد و آرمانشهر موعود شکل می‌گیرد.

4-1- غایت حکومت

هر نظام سیاسی و حکومتی که تشکیل می‌گردد در پی رسیدن به هدف و غایتی تأسیس شده است. چنانچه پیرامون غایت آرمانشهر شیعی و در واقع حکومت مهدوی اهداف زیادی ذکر شده و هر یک به گوشه‌ای از این حکومت نگاه می‌کنند دولت مهدوی سیاست، اجتماع، اخلاق، اقتصاد و فرهنگ را به سمت فضیلت‌های اخلاقی و خیرات می‌کشاند و با پیوند میان سیاست و اخلاق در تعالی و تکامل اخلاقی مردم می‌کوشد.

علاوه بر این، برقراری عدالت و قسط از جمله اهدافی است که ذکر گردیده و تحقق عدالت حقیقی به دوره حکومت آن حضرت وعده داده شده است، و در خصوصیات قیام و حکومت امام زمان (عج) هیچ ویژگی به اندازه عدالت و قسط روشنی و نما ندارد و در بسیاری از روایات از آن امام همام به عنوان ظهر و تجلی کامل عدالت یاد شده است.

2- ساختار قدرت

یکی از مسایل مهم در رهیافت مورد نظر این است که ساختار قدرت چگونه است که در این میان جایگاه رهبران و وظایف آنها (که بستگی به نوع حکومت دارد) مدنظر قرار می‌گیرد.

1-2- حاکم یا رهبر

یکی از مسایل مهم در رهیافت مورد نظر این است که ساختار قدرت چگونه است؟ که در این میان جایگاه رهبران و وظایف آنها (که بستگی به نوع حکومت دارد) مدنظر قرار می‌گیرد. همان‌گونه که مشخص است مرکز تصمیم‌گیری در یک نظام سیاسی را، حاکم یا حاکمان بر عهده دارند که نحوه ارتباط بین بخش‌های مختلف جامعه را مشخص می‌سازند. در واقع نظام و نهادهای آن، محدود کننده‌ی خط مشی‌هایی است که رهبران و فعالان سیاسی قادر به پیگیری آنها هستند.⁽⁴¹⁾ و البته برای اجرا و پیگیری امور همیشه وجود رهبرانی در جامعه نیاز است.

حال این مسأله که رهبران جامعه چگونه انتخاب شده و مشروعیت خود را می‌گیرند با توجه به نوع نظام حاکم مختلف است، امروزه در دموکراسی‌ها اغلب با رأی‌گیری به انتخاب حاکم می‌پردازند که البته در این

1- همان، ص 9.

جوامع هم شرایطی که برای انتخاب افراد گذارده می شود متفاوت است و انتخاب هم ممکن است توسط مردم به طور مستقیم و یا به وسیله ای احزاب در مجلس صورت گیرد. حال در این میان می توان حاکمانی را که به صورت موروثی و یا با دیکتاتوری و انواع دیگر به حکومت رسیده اند مشاهده کرد. در هر حال باید گفت حاکم در یک جامعه نقش کلیدی ایفا کرده و در واقع توانسته با جلب نظر افراد جامعه حکومت را در دست گیرد، اما حاکم نیز در این جوامع ممکن است بر کنار شده و توسط نهادها و احزاب مورد سؤال قرار گرفته و از او سلب مسئولیت شود.

در عین حالیکه حاکمان به ظاهر قدرتمند هستند، اما ظهور آنها، اقدامات بعدی شان و حتی فرصت آنها برای باقی ماندن در قدرت نیز به طور مشخصی وابسته به زمینه ای است که در آن عمل می کنند. حال اگر چه مقام و جایگاهها رهبری را به وجود نمی آورند، اما با در اختیار نهادن فرصت های دستیابی به قدرت به صاحبان خود، توسعه ای آن را تسهیل می کنند.

از طرفی نقش محیط در مدد رساندن به رهبران یا محدود کردن آنها بسیار روشن است و نقش ویژگی های شخصیتی ظاهراً بسیار زیاد است.⁽⁴²⁾ در این میان تأثیر رهبران بر زندگی سیاسی قابل اهمیت است. تأثیر رهبران را باید نه تنها با بررسی سیاست هایی که شکل داده و به اجرا گذاشته اند، بلکه با ارتباط دادن این سیاست ها با تقاضاهای مردم و مخصوصاً برجسته ترین عناصر آنها ارزیابی کرد. تأثیر رهبران را به لحاظ آرمانی باید با ارزیابی میزان توانایی آنها در تغییر چارچوب رهیافت های مردم به مشکلات سیاست عمومی و اصلاحات عینی ای که به انجام می رسانند اندازه گیری کرد و در این میان به حکومت شوندگان، ویژگی های شخصیتی و به محیطی که مردم در آن می زیند، توجه نمود.⁽⁴³⁾

2-2- مردم

در نظامها، مردم یا شهروندان جامعه در ساختار قدرت نقش اساسی می توانند داشته باشند و پایه های اصلی حکومت را تشکیل می دهند.

شهروندان از دو راه در فرایند سیاسی مشارکت می جویند، یک دسته فعالیت های مشارکت جویانه که از طریق آن بر روند سیاست گذاری اعمال نفوذ می کند و فعالیت های پیر و منشانه که در جریان اجرای سیاست ها درگیر آنها می شوند.⁽⁴⁴⁾

1- ژان بلاندل، پیشین، ص 405.

2- همان، ص 411.

3- همان، ص 92.

در هر حال، در ساختار قدرت نظام‌های سیاسی کنونی، رهبران جامعه بیش از هر چیز باید خود را منطبق با خواست و نیاز افراد جامعه کنند، تا بتوانند بدین وسیله با کسب مشروعیت حکومتی پایدارتر برقرار سازند و در واقع اجماع لازم را به دست آورند.

3-2- شیوهی توزیع قدرت

یکی از مباحثی که در بحث ساختار قدرت مطرح است شیوهی توزیع قدرت در جامعه است. زمانی که حکومت‌ها را براساس تمرکز یا تفکیک ساختاری قدرت بررسی می‌کنیم، انواع مختلفی از حکومت‌ها می‌یابیم که قدرت در هر یک به شکلی توزیع شده است. در رژیم‌های اقتدارگونه، ممکن است قدرت در یک دفتر سیاسی یا شورای نظامی متمرکز شده باشد یا چنانکه بیشتر معمول است حاصل توازنی ناپایدار میان دار و دسته‌های نظامی، دیوانسالاری و رهبران حزبی باشد و هیچگونه واگذاری قدرت کاملاً جا افتاده‌ای به مجالس قانونگذاری، دادگاه‌ها و یا ساختارهای مشابهی غیر از مقام رئیس قوه مجریه به چشم نمی‌خورد. البته باید گفت، در تمامی نظام‌های اقتدارگرا قواعد سیاست‌گذاری حکومتی، متضمن تمرکز قدرت در یک نقطه است.

ویژگی بارز رژیم‌های پارلمانی، تلفیق قوه مجریه‌ی سیاسی و مجلس است، در رژیم‌های ریاستی دموکراتیک نیز قدرت سیاست‌گذاری به نمایان‌ترین شکل تفکیک شده است و رئیس قوه مجریه و اعضای قوه مقننه مستقلاً انتخاب می‌شوند، هم‌چون حکومت آمریکا. نوع دیگر رژیم‌ها، تلفیقی پارلمانی - ریاستی است که رئیس جمهور از قدرت قابل توجهی برخوردار است و البته اعضای مجلس به طور مجزا برگزیده می‌شوند، ولی نخست وزیر و شورای وزیران به اکثریت حاکم در مجلس وابسته‌اند، آنگونه که در فرانسه می‌توان دید.⁽⁴⁵⁾

در هر حال همان‌گونه که دیدیم در حکومت‌های اقتدارگرا، قدرت در یک‌جا تمرکز یافته است و سهم دیگران از این قدرت بسیار کم است، در صورتی که توزیع قدرت در رژیم‌های دموکراتیک به صورت تفکیک بین قوا و اجزای نظام است.

3-3- کار ویژه‌های نظام سیاسی

همان‌گونه که قبلاً گفته شد، نوع روابط تعریف شده بین ساختارهای نظام را کارویژه دانستیم. به عبارت دیگر هر ساختار کارویژه‌هایی را به اجرا می‌گذارد که به نوبه‌ی خود، سازمان سیاسی را قادر به تدوین و اجرای خط مشی‌هایش می‌سازد و در این میان کارویژه‌های فرایندی، سیستمی و ساختاری را مورد بررسی قرار می‌دهیم.

1-3- کارویژه‌های فرایندی

کارویژه‌ی فرایندی دارای فعالیت مشخصی است که برای تدوین و اجرای خط‌مشی‌ها در هر نوع نظام سیاسی ضرورت دارد. این فعالیت‌ها را از آن رو کارویژه‌های فرایندی می‌خوانیم که، در فرایند تدوین روند حکومت، نقشی مستقیم و ضروری دارند. فرایند سیاسی هنگامی آغاز می‌گردد که این منافع بیان یا تصریح شوند، ساده‌ترین شکل تصریح منافع، ارائه تقاضانامه یا درخواست شخصی به عنوان یک وکیل مجلس، یک کارمند یا... و در یک نظام سنتی‌تر یک رئیس قبیله است. در این میان تصریح منافع یا بیان خواسته‌ها و پاسخ به تقاضاها به شیوه‌های گوناگونی هم‌چون تماس فردی، رسانه‌های جمعی، احزاب، مجالس مقننه و... صورت گرفته و در پی آن تألیف منافع و یا تنظیم خواسته‌های افراد و گروه‌ها برای سیاست‌گذاری شکل می‌گیرد. منافعی که به صورت درونداد وارد نظام می‌گردند، برای اثر بخش بودن باید در قالب سیاست‌های بدیلی تألیف گردند تا بتوان حمایت سیاسی چشمگیری برای آن‌ها دست و پا کرد.

این امر در نظام‌های دموکراتیک و یا اقتدارگرا به شیوه‌های متفاوت و البته توسط احزاب انجام می‌گیرد، به همین ترتیب با پیشرفت فرایند، از مرحله‌ی تصریح منافع به مرحله‌ی تألیف منافع می‌رسیم. در این مرحله خط‌مشی‌های بدیل مدنظر قرار می‌گیرند و این یکی از مهم‌ترین اقداماتی است که حکومت‌ها برای شهروندان خود انجام می‌دهند، ائتلافی که از منافع سیاسی چشمگیر برخوردار است و از یکی از این خط‌مشی‌ها حمایت می‌کند⁽⁴⁶⁾ و در مرحله بعد وضع قوانین یا سیاست‌گذاری آمرانه جامه‌ی عمل می‌پوشد. این، مرحله‌ی محوری فرایند سیاسی است که در آن صف آراییی نیروهای سیاسی شکل کامل خود را یافته است و اکنون باید سیاست‌های آمرانه در قالب لایحه‌های پیشنهادی تصویب شده در مجلس قانونگذاری یا فرمان‌های صادر شده از سوی شورای حاکم به صورت قانون در آید. اما هر سیاستی باید تنفیذ گردد، به اجرا گذارده شود و در صورت بروز مخالفت در برابر آن یا نقض آن، باید نوعی فرایند قضاوت نیز صورت گیرد، در این مرحله اهداف سیاسی باید عملی گردیده و پیامدهای آن‌ها مورد بررسی قرار گیرد.⁽⁴⁷⁾

کارویژه‌های فرایندی که آن‌ها را تشریح کردیم، توسط ساختارهایی چون احزاب، قوه مقننه، مجریان سیاسی، دستگاه دیوانی و دادگاه‌ها به اجرا در می‌آیند و در کل چهار عملکرد تصریح منافع، تألیف منافع، سیاست‌گذاری، اجرای سیاست‌ها و قضاوت را می‌توان جزء کارویژه‌های فرایندی ذکر کرد.

1- همان، ص 14.

2- همان، ص 189.

3-2 کارویژه‌های سیستمی

یکی دیگر از کارویژه‌های اساسی در جامعه کارویژه سیستمی است که تعیین کننده تغییر یا حفظ نظام هستند. آن‌ها تعیین می‌کنند که آیا سیاست‌گذاری همچنان تحت سلطه‌ی یک حزب اقتدارگرا یا شورای نظامی واحد قرار خواهد داشت یا آنکه احزاب رقیب و یک هیئت قانونگذاری جای آن‌ها را خواهد گرفت. سه کارویژه جامعه پذیری، گزینش کارگزاران و ارتباط‌گیری را کارویژه سیستمی می‌خوانیم، که دخالت مستقیم در تدوین و اجرای سیاست‌های عمومی ندارند، ولی برای نظام سیاسی اهمیتی بنیادین داشته و در تقویت فرایند سیاسی و نفوذ یافتن در ارکان آن نقش تعیین کننده دارند.

جامعه پذیری به طور کل شیوه آشنا شدن کودکان با ارزش‌ها و ایستارهای جامعه خویش است و جامعه پذیری سیاسی، بخشی از فرایندی است که طی آن ایستارهای سیاسی فرد شکل می‌گیرد و در برگیرنده خانواده، مدرسه، رسانه‌های ارتباطی، نهادهای مذهبی و تمامی ساختارهای سیاسی مختلفی است که ایستارهای سیاسی جامعه را به وجود آورده، تقویت می‌کند و تغییر می‌دهند.⁽⁴⁸⁾ جامعه پذیری سیاسی می‌تواند به شکل انتقال و یادگیری مستقیم یا غیرمستقیم صورت گیرد و در سراسر زندگی فرد ادامه یابد و البته موجب انتقال و دگرگونی فرهنگ سیاسی یک ملت شود⁽⁴⁹⁾ و این راهی است برای انتقال اندیشه‌ها و باورهای سیاسی یک نسل به نسل بعد، همان فرایندی که انتقال فرهنگ خوانده می‌شود.

کارویژه بعدی یعنی گزینش کارگزاران سیاسی، به انتخاب افراد برای فعالیت‌های سیاسی و مناصب حکومتی اشاره دارد و از طریق آن تعیین می‌شود که چه افرادی برای احراز عضویت فعال این ساختارها برگزیده می‌شوند و برای چه مدتی در این جایگاه باقی می‌مانند. انتخابات سیاسی، یکی از متداول‌ترین ساختارهای سیاسی در جهان معاصر است و عمل رأی دادن تک‌تک شهروندان از ساده‌ترین و فراوان‌ترین اعمال سیاسی است. در هر حال گزینش نخبگان از اساسی‌ترین کارویژه‌های سیستمی است که بیشتر برای گزینش آن دسته از رهبرانی سیاسی است که باید متصدی نقش‌های سیاست‌گذاری شوند.

آخرین کارویژه سیستمی ارتباط دیگری است، که ارتباط‌گیری سیاسی نیز ناظر بر جریان یافتن اطلاعات در دل جامعه و ساختارهای مختلف تشکیل دهنده‌ی نظام سیاسی است.⁽⁵⁰⁾ امروزه همگان اهمیت ارتباطات در زندگی سیاسی را دریافته و می‌دانند که هیچ عملیاتی در نظام سیاسی واقع نخواهد شد، مگر این‌که هر بخش از نظام با بخش‌های دیگر ارتباط داشته باشد و مشخص‌تر این‌که، عملیات در داخل نظام سیاسی تنها زمانی در

1- همان، ص 14.

2 همان، ص 59.

3- همان، ص 14.

جریان است که پیوندهایی میان بخش‌های مختلف وجود داشته باشد. در واقع، ارتباطات زمان حال را با گذشته و آینده مرتبط می‌سازد و بدین گونه سیاست‌ها به دنبال تقاضاها می‌آیند.⁽⁵¹⁾

3-3 کارویژه‌های سیاست‌گذاری

سومین دسته از کارویژه‌های نظام سیاسی مربوط به برون‌دادها یعنی نمودهای اجرایی فرایند سیاسی است، این کارویژه را که کارویژه‌های سیاست‌گذاری می‌خوانیم همان اثرات اساسی وارد بر جامعه، اقتصاد و فرهنگ هستند. این برون‌دادها در واقع انواع سیاست‌های عمومی است که دولت برای دستیابی به اهدافش اتخاذ می‌کند. این کارویژه‌ها شامل اشکال مختلف تنظیم رفتار، به دست آوردن منابع در قالب مالیات‌ها و نظایر آن و توزیع مزایا و خدمات میان گروه‌های مختلف مردم و در واقع استخراج، تنظیم و توزیع می‌باشد.⁽⁵²⁾

در رابطه با استخراج منابع باید گفت که امروزه تمامی نظام‌های سیاسی، منابعی را به صورت پول، کالا و خدمات از محیط داخلی و بین‌المللی بر می‌گیرند و شکل‌های مختلف دریافت مالیات که رایج‌ترین شکل استخراج منابع است را می‌توان دید. عملکرد توزیعی هر نظام سیاسی نیز همان تقسیم انواع مختلف پول، کالا، خدمات، افتخارات و فرصت‌ها توسط سازمان‌های دولتی در میان افراد و گروه‌های موجود در جامعه است.

عملکرد تنظیمی هم اعمال کنترل نظام سیاسی بر رفتار افراد و گروه‌های موجود در جامعه است که نظام‌های سیاسی از راه‌هایی چون اجبار قانونی، تهدید، ترغیب و تشویق رفتار شهروندان را تنظیم می‌کنند، در این عملکرد کنترل دولت بر مشارکت و ارتباطات سیاسی مورد توجه است و عملکرد تنظیمی دولت در این عرصه تأثیر قاطعی بر فرایندهای سیاسی دارد. در این میان می‌توان عملکرد نمادین را نیز اضافه کرد که هدف از آن تقویت دیگر جنبه‌های عملکرد نظام است، که بیشتر ارتباطات صورت گرفته توسط رهبران سیاسی به شکل توسل به تاریخ، شجاعت، توسل به ارزش‌ها و ایدئولوژی‌ها و یا وعده‌ی موفقیت و پاداش است که در شرایط بحرانی اهمیت خاص دارد.⁽⁵³⁾

نهایتاً باید گفت که نتایج تمامی این فعالیت‌های سیاسی، با دور زدن سیستم به صورت درون داده‌های جدید تقاضاهای تازه برای اقدام به قانون‌گذاری یا اجراء و افزایش یا کاهش میزان حمایت از نظام سیاسی تحویل سیستم می‌گردد.

1- ژان بلاندل، پیشین، ص 147.

2- همان، ص 15.

1- همان، ص 238.

نتیجه‌گیری

باید گفت آرزوی زیستن و داشتن زندگی آرام، با زندگی بشر عجین بوده و در طول تاریخ از آن جدا نشده است و انسان همواره به فکر چنین روزی بوده، گر چه هنوز در ایجاد چنان زندگی ایده‌آل و مطلوب خود موفقیتی نداشته است. امام همان‌گونه که متفکران و فیلسوفان مدینه فاضله‌ای را طراحی کرده‌اند، در بسیاری از ادیان هم سخن از ظهور یک منجی برای ایجاد مدینه فاضله است.

حال این که این منجی کی و کجا ظهور خواهد کرد و چگونه جهانی آشفته و بر هم را به جهانی امن و ایمنی تبدیل خواهد کرد که همه افراد بشری در آن به صلح و صفا زندگی کنند، سؤالی است که جواب‌های مختلفی دارد و هر کس بنا به اعتقادات خود و هر دینی براساس آنچه که در محتوای آن دین است پاسخی برای آن ذکر می‌کند، اما اهمیت موضوع و آنچه که موجب توجه آیین‌های گوناگون به این مفهوم شده، همان آرمانشهر یا مدینه فاضله‌ای است که تحقق آن آرزوی جامعه بشری است و بنا بر وعده ادیان نهایت سختی‌ها و مشقت‌هایی که برای بشر وجود دارد با ایجاد این جامعه و برقراری عدالت و آرامش به خوبی و خوشی و راحتی تبدیل می‌گردد و این‌گونه است که انتظار موعود را می‌توان علاوه بر ادیان الهی در ادیان بشری نیز یافت، زیرا امید و آرزوی تحقق ظهور او و ایجاد آرمانشهری در این دنیا، عاملی جهت حرکت و دلگرمی افراد بشری است. و بعد از بیان مطالبی در مورد آرمانشهر نهایتاً آرمانشهر مهدوی، چارچوب بحث را مطرح کردیم که ترکیبی از الگوی آرمانشهری و کارکردی - ساختاری است.